

ኤርትራ፣ ምድሪ ባሕሪ

ሳልሳይ ምዕራፍ ቀዳሞት አድራጋ ጠያይቲ

ደራሲ – አልአሚን መሐመድ ስዒድ

ማሕጽብ አልጃዓሊ፡ ከም ኩሎም ዜጋታት ሱዳን፡ ፈታዊ ስድራ-ቤቱን ሰቡን ብምንባሩ፡ መንእሰይ በዓል-ቤቱ ብሞት ካብ ትፍለዩ አትሕዙ፡ ብዛዕባ መጻኢኡን ዕድል ወዱ ክሓስብ ናይ ግድን ኮኖ። ቻስም ወዱ ዕስራ ዓመት ከም ዝበጽሖ ብምርድኡ፡ ዝተፈላለዩ ጾርን ጸገማትን ናይ ዘለዎ ናብራ ክትጸወር እትኽእል፡ ንዕኡ እትኸውን ጥዕይቲ መርዓት ኸናድየሉ፡ ሓሳብ ለይቱን መዓልቱን ኮነ።

እድሪስ መሐመድ ሳልሕ ምስ ማሕጽብ አልጃዓሊ ዓርኩ ይደናገጽ ብምንባሩ፡ ጉርዞ ንመርዓ ዝበጽሖት ንል እንተ ትህልዎ፡ ንወዲ ማሕጽብ አልጃዓሊ “መመርዓኸዋ” ይብል ነበረ። ሓንቲ መዓልቲ፡ ማሕጽብ ዝን ኢሉ እድሪስ ምስ አስተብሃለሉ፡- “እንታይ ረኽበካ፡ ትማሊ ጽቡቕ እንድየ ገድፈካ፡ እንታይ አምጸኦ ሓዘን?” ክብል ብድንጋጽ ሓተተ።

ማሕጽብ አልጃዓሊ፡ ፍሽኽ እናበለ፡-“ምንም አይኮንኩን እድሪስ ሓወይ።”

ብገለ ከም ዘይተጸልወ ክመስል ብህድኣት መለሰ።

እድሪስ ብመልሲ ማሕጽብ አልጃዓሊ እኳ እንተ ዘይተበርሆ፡-“ከመይ ድዩ፡ ነገሩ? ክሳብ ፈጣሪ ምሕረቱ ዘውርደልካ ክትተብዕ አሎካ።” ክብል ብምረት ተዛረበ።

ማሕጽብ አልጃዓሊ፡ ናይ እድሪስ አኽብሮት ከም ዘለዎ ስለ ዝርዳእ፡-“ብሓቂ፡ ባዕልኻ ብኹሉ ሸነኽ ውጽዕ ክንሰኻ፡ ኣብ ልዕሊ ጸገምካ ጸገም ከሰክመካ አይደልን። ይኹንምበር፡ ካብቶም ዝፈትዎም ብሉጻት አዕሩኽተይ ብምጻንካ፡ ብዛዕባ መጻኢ ቻስም ወደይ ክቱር ሓሳብ ድቃስ ተሓሪመኒ።” ክምልስ ፈተነ።

እድሪስ፡ ፍሽኽታ እናኣብዘሐ፡-“ብዛዕባ መጻኢ ወድኻ ክተሓስብን ንዕኡ ዘርብሕ ክትገብርን እንታይ ዘነውር ነይሩዎን አለዎን? ንእሽቶይ ብምጻንካ፡ ምሉእ ጥዕናውን ስለ ዘሎካን እትውኒንን፡ ንቻስም ብጽቡቕ እናኣለኻ፡ ንነብሰኻ ካብ ኩሉ

እናሐረምካ፡ ግቡእ ትምህርቲ ንኸረክብ እና ጸዓርካ ከሎኻ፡ ካብ ግቡእ ንላዕሊ ጌርካ ኢኻ። ምሉእ ጥዕናን ዕድመን፡ ጥዑይ ንወለዱን ቤተ-ሰቡን ዘኸብር ውላድ ብምርካብካ፡ ነቲ ዘይርስዕ ፈጣሪ ከተመስግን ይግባእ።” ክብል መለሰ።

ማሕጽብ ኣልጃዓሊ፡ ተስፋ ዝመልኦ ህይወት ከም ዝተኸፍተሉ ብምርዳእ፡ ብዓርኩ እድሪስ ዝሰምዖ እናተመሰጠ፡-“እወ፡ ንስኻውን ዓርከይ ጥራሕ ዘይኮንካ ማንታ ሓወይ ከም ዝኸንካየ ዝኣምን። ቃስም ናብ ዝድለ ክበጽሕ፡ ንዓይን ንነፍሱ-ሄር በዓልተ-ቤተይን ዝርብሽ ዝነበረ ጉዳይየ ነይሩ። እዚ ናብ መፈጸምትኡ ንኸብጽሕ በዓል ዓቢይ ተስፋን ትምኒትንየ። ከምቲ ዝገለጽኩልካ፡ ነታ ዘኸብራ በዓልተ-ቤተይ ምስ ሰኣንኩ፡ ቐሱን ሓዳርን ናብራን ክምስርት ኣይከኣልኩን። ፍቓድ ፈጣሪ ረቢ ኾይኑ ግን ንበዓልተ-ቤተይ ሰኣንኩ። እዚ ድማ ክጸወር ዝነበረኒየ። ስለ ዝኾነ፡ ከምቲ ንዓይ ዘጋጠመ ሕማቕ ዕድል፡ ንውላደይ ከየጋጥም ዝብል ሓሳብን ሻቕሎትን እንተ ዘይኮይኑ፡ ኻልእ ዝኾነ ካባኻ ዝሓብኦ የብለይን።”

ኢሉ ብዘይ ስክፍታ ዝነበሮ ሓሳብ ገለጸ።

እድሪስ ብወገኑ፡-“ሓደ ካብቶም ብፍቓድ ረቢ እትኣምን ብምጃንካ፡ በዓልተ-ቤተካ ኣብ ዝተፈቐደላ ከተዕርፍ ግድንየ። ነዚ ምቕባል ድማ ይግባኣና።” ኢሉ መለሰ።

ቅሩብ ዝን ድሕሪ ምባል እድሪስ፡-“ቃስም ንመርዓ እኹል ስለ ዝኾነ፡ ግዜ ከይባኸና፡ ንዕኡ እትኸውን ንል ሰብ ከነናድየሉ ይግባእ።” ብዕቱብ መለሰ።

ማሕጽብ ኣልጃዓሊ፡ ኣፍልጦ እድሪስ ብዛዕባ ኣገባብ መርዓ፡ ኣብ ቀቢላታት ማሕበረ-ሰብ ሱዳን ክሰፍሕ፡ ንጹር ጠመተን ርእይቶን ንኸህልዎ ብዝብል እምነት፡- “ጥዕይቲ መሻርኽቲ በዓል-ቤት ንምርካብ ጸገም ኣይኮነን። ነዚ ንምትግባር ካብ ቀደም ኣትሒዘ፡ ንል ጎረቤትና ደፍዓላ ኣልዓጥያ፡ ከማና ካብ ቀቢላ ጀዓል እትውለድ፡ ብኹሉ መልከዓኛ ስለ ዝኾነትውን፡ ንወደይ ቃስም ክትኸውን እምነያ ነበርኩ።” ክብል ቅድሚ ሕጂ ዘይተዛረበሉ ጉዳይ ኣልዒሉ ክገልጸሉ ፈተነ።

ማሕጽብ ኣልጃዓሊ ንቁሩብ ትም ድሕሪ ምባል፡ እድሪስ ቀዲመ፡-“ግዲ የብልካን፡ ኩሉ ብፍቓድ ኣምላኽ ክብጸሕየ። ብዙሕ ምሕሳብን ምርባሽን ድማ ዘድሊ ኮይኑ ኣይስመዓኒን። ስለ ዝኾነ፡ ጽባሕ ዓርቢ ሰሙናዊ ዕረፍትና ብምኻና ኣንጊህና፡ ናብ ደፍዓላ ዓርክና ኸይድና፡ ንሉ ንወድና ቃስማ ክትኸውን፡ ተቐላጥፍና ግዜ ከይወሰድና ብወግዒ ንሓቶ።” ክብል ኣመመ።

ማሕጽብ ኣልጃዓሊ፡ ንል ጎረቤቱ ገና ንል ኣርባዕተ ወይ ሓሙሽተ ዓመት ከላ ስለ ዝፈልግ፡ ብዕድመ ይኹን ብመልክዕ ንወዱ ቃስም ከም እትበቕዕ ብምእማን፡ ኣብ መንጎኡን መንጎ ጎረቤቱ ደፍዓላ ጽቡቕን ድልዱልን ዝምድናን ምርድዳእን ስለ ዘለዎም፡ ቃስምውን ተገዳስነት ብዛዕባታ ንል ካብ ቀደም የርኢ ብምንባሩ፡ ናብ ጎረቤቱ ክኸይድ ፍቓደኛ ከም ዝኾነ ንእድሪስ ዓርኩ ኣረጋገጸሉ።

ማሕጽብ ኣልጃዓሊ፡ ንመርዓ እትበቕዕ ምድላይ ኣገባብ ስለ ዘለዎ፡ እትድለ መርዓት ንምሕታት፡ ኣቦ መርዓዊ ምስ ገለ ኣዝማዱ ወይ ቀረባ ኣዕሩኽቱ ኮይኑ፡ ናብ ስድራ-ቤት መርዓት ከይዶም፡ ብመሰረት እስላማዊ ሸሪዓ፡ ዝደልይዎ ንል ብወግዒ ምሕታት ዝብል ጽኑዕ እምነት ነበሮ።

እድሪስ፡ ማሕጽብ ኣልጃዓሊ ዘረብኡ ከም ዝወደኦ ብምርዳእ፡-“ብዛዕባ መርዓ፡ ኣብ መንጎ ገጠራትን ከተማታትን ሱዳን ፍልልያት ኣሎ ድዩ?” ኣፍልጥኡ ብዛዕባ ስነ-ስርዓት መርዓ፡ ኣብ ሱዳን ንኸሰፍሕ ሕቶ ኣቕረበ።

ማሕጃብ አልጃዓሊ ተቆቢሉ፡-“አብ ሱዳን ብዙሓት ዝጠፍኡ ዝተፈላለዩ አገባባት መርዓ አለዉ። ይኹን’ምበር፡ ብዙሓት አብ ገጠራትን አብ ከተማታትን ከይተረፈ፡ እንጥቀመሎም ባህልታትን ልምድታትን ክሳብ ሕጂ’ውን አለዉ። ስለ ዝኾነ፡ ብዙሓት ሰባት ንማሕበራዊ ምትእስሳራቶም ንምዕቓብ፡ በተን ናይ መርዓ አገባባትን ባህልን ተቐይዶም ዝፍጽሙ’ውን አይተሳእኑን። ተቐባልነትን ርድየትን አቦ ንመርዓ ዝተሓጽየት ንል ምስ ተረጋገጸ፡ አደ ወይ ሓብቲ፡ ሓትኖ ወይ አሞ መርዓዊ፡ ናብ አደ’ታ መርዓት ብምኻድ፡ ንጎሎም ብወግዒ ንሕጸን መርዓን ይሓታን ገለ ከም ዕርቡን’ውን ከይተረፈ ገንዘብ ወይ ህያብ፡ ከም ጽቡቕ ፍቓድን መርኢያን ይልግሳ።” ክብል ገለጸ።

ብመሰረት አብ መንጎ ማሕጃብ አልጃዓልን እድሪስን ዝተገብረ ምርድዳእ፡ ክልቲኦም ናብ ገዛ መርዓት ምስ በጽሑ፡ ንዓርኮም ደፍዓላ ሰላምታ ምስ አጽገቡ፡ ተቐላጥፎም ንሉ ንወዶም ክህብዎም ምስ አብረሁ፡ እቲ አቦ ከም ልሙድ ነቲ ዝቐረበሉ ድሕሪ ምስማዕ፡ ብወገኑ ንስድርኡን ብቐንዱ ነታ በዓል’ቲ ጉዳይ ዝኾነት ሕጽይቲ መርዓት ንሉን አዝማዱን ከማኸር ዕድል ክወሃቦ ሓተተ። አቦ ብዝቐረበ ጠለብ ተቓውሞ ከም ዘይብሉ እድሪስ ምስ አረጋገጸ፡-“ብዛዕባ ገዝሚ ከ እንታይ ክግበር ይከአል?” ክብል ሓተተ።

አቦ ብወገኑ፡-“ሕቶ ገዝሚ፡ ብመሰረት እስላማዊ ሸሪዓን ባህልናን፡ ብፍላይ ባህልን ልምድን ቀቢላ ጀዓል ዝምልከት፡ መርኢያ ናይቲ ዝቐርብ ዓቕን ገንዘብን ክዳውንቲን፡ ጨና-መናን እንተ ዘይኮይኑ ካልእ የለን። ንልና ክንህበኩም ስለ ዝተሰማማዕና፡ ካብ ግቡእ ንላዕሊ ክንሓተኩም አይኮናን። ግምት ናይቲ ዝወሃብ ገዝሚ ትሓቱ እንተ ኾንኩም፡ አብ መጻኢ ክውሰን ስለ ዝከአል፡ ንዓበይቲ ሽማግሌታትና እንገድፎ ሕቶ እዩ።” ክብል ዝነበሮ ርእይቶ ለገሰ። አኹበኛታት፡ ብመሰረት ባህልን ልምድን ዜጋታት ሱዳን ብፍላይ፡ ብመሰረት ባህልን ልምድን ቀቢላ ጀዓል ዝሓቱ፡ መዓልቲ መርዓ ምስ ወሰኑን ተሰማምዑን፡ ብሓባር አልፋትሓ አንቢቦም ⁽¹⁾።

ክልቲኦም፡ ስድራ-ቤታት፡ ማለት ስድራ-ቤት ማሕጃብ አልጃዓልን ደፍዓላ አልዓጥያን፡ አብ ስምምዕ መርዓ ምስ በጽሑ፡ ቀንዲ ዕማማ አደ ዝተሓጽየት ንል፡ ካብ’ታ መዓልቲ ስምምዕ አትሕዛ ክሳብ መዓልቲ መርዓ ዝኣክል፡ አብ ምድላውን ምቕርራብን ንላ አድሃበት። ነዚ ንምፍጻም ድማ፡ ብሓገዝ መቐርባ፡ ብቐንዱ ብሓገዝ አሞታትን ሓትኖታትን፡ ለይትን መዓልትን ከይበለት፡ ካብ ሰንደልን ዝተፈላለዩ ጨና-መና፡ ካብ ብሑቕ እኽሊ ማሸላን ዘይቲ ስምስምን ዝተሰርሐ መድረዚ፡ ንመላኦ አካላታ ክትደርዝን ከተጽርን ዝኣመሰሉ አድካሚ ስርሓት ንክልተ-ሰሙን ዝኣክል ተጸምደት። ቀጺላ’ውን፡ ነታ መርዓት ዝኸውን፡ ካብ ዝተፈላለዩ ጥዑም ሽታ ዘለዎም ቐጽሊ-መጽሊ ንዝተሰርሐን ብዘይቲ ስምስም ዝተባዕጠን “ኹምራ” ዝተባህለ ፍሉይ ሽታ አዳለወት። ንመርዓት እትዕርፈሉ ክፍሊ ምስ አጽረየትን አንጻፈትን፡ መስርሕ ምልካይን ምጥፍጣፍን ሕና አእጋርን አእዳውን እናተኻየደ ከሎ፡ ምስ መስርሕ ምሕናን ዝተሓሳሰር አብ ንኣሸቱ ጠራሙዝ ዝተመልአ ጨናታት አዳለወትን አቐረበትን።

(1) አልፋትሓ፡ ብዙሓት ኤርትራውያን ሰዓብቲ ምስልምና፡ ከም መርኢያ ስምምዕ ዝጥቅምሉ፡ ካብ ቐዱስ ቂርኣን ዝተወሰደ ጥቕሲ እዩ።

ማሕጃብ አልጃዓለ፡ ተራ ወላዲቱ አብ ምምርዓው ዓባይ ሓፍቲ ዝተጸወተቶ ተራ እናዘከረ፡ ነቲ እድሪስ ብዛዕባ ተራ ደቀ-አንስትዮ አብ መርዓ ክፈልጥ ዘቕረበ ሕቶ ምስ መለሰ፡ ምድላው መርዓ ንስድራ-ቤት መርዓት ዝግደፍ ጥራሕ ዘይኮነ፡ ስድራ-ቤት መርዓዊ ብወገኖም ማሸላ፡ ጤለ-በጊዕን፡ ጠስምን ዘይትን፡ ሹኮርን ቡንን፡ ከምኡ'ውን መርዓን ጨውን አብ ምሽማት ይኣትዉ። ንመርዓዊ ዝምልከት ድማ፡ ጥዑም ደርፍታት እናተደርፈሉ፡ ዝተቐረበሉ ገፊሕ ጸዕዳ ቐምሽን ነዊሕ ስርዓልን፡ ኩፍያን ዕማመትን፡ ባህላዊ ሳእኒ ዝኣመሰሉ ክዳውንቲ ምልባስ ይጅምር ዝብሉ ብሰፊሑ ዘከረ። አስዒቡ'ውን አብ ገዛ መርዓት፡ አብ መዓልቲ መርዓ፡ ጤለ-በጊዕን ይሕረዳ፡ ዝተፈላለዩ ትሕዝቶ ስጋን ኣሕመልትን ዘለዎ መኣድታት ንተሳተፍቲ መርዓን ዑዱማትን ይዕደልን ይቐርብን። መኣድታት ምስ ተላዕሉ፡ ኩሎም ዕዱማት እንተላይ መርዓውን አቡኡን ወይ ናይ ቀረባ ኣዝማዱ፡ ብሓባር ንመስጊድታ ዓዲ ብምኻድ፡ ሰላት ኣልመቕርብ ሰግዶም ናብ እንዳ መርዓዊ ብምምላስ፡ ስነ-ስርዓት መርዓ ይጅመር ዝብል ተዘክሮታት ጠሓለ። ናይ ብሓቂ ድማ ስነ-ስርዓት ወዲ ማሕጃብ አልጃዓለ ከም ዝተጀመረ ተረደአ።

ቆልዑ ብወገኖም፡ ነቲ ከም መርኣያ ሓጎስ ዝድርበዮሎም ብሽኮትን ተምርን ንምእራይ እናተቐዳደሙ፡ ሰብኡት እንዳ ኣጣቐዑ፡ ደቀ-አንስትዮ እናዓለላ፡ ሓጎስ ናብ ኩሉ ብምዕሳል፡ ዕዱማት መርዓ ብሕጉስ መንፈስ ነናብ ቦትኣም ኮፍ በሉ። መርዓት፡ ናይ ሳዕስዒት ክዳንን ዝተፈላለዩ ናይ ወርቂ ስልማታትን ለቢሳ ፡ ብቐይሕ ሓሪራዊ ክዳን ተሸፊና፡ ጥዑም ጨና ተለኽያ፡ ጥቓ መርዓዊ እናሓፈረት ኮፍ በለት። ክሳብ ዝወግሕ ከኣ፡ እቲ ከባቢ ብከበሮ ዝተሰነየ ባህላዊ ደርፍታትን ሙዚቃን ተናወጸ። ቓስም ነታ ብኩቱር ድልየት ዝጽበያ ዝነበረ ለይቲ ደበኽ በለቶ። ብመሰረት ባህሊ'ዚ ከባቢ፡ አብ ከምዚኣ ዝኣመሰለት ለይቲ፡ ኣውራ አብ ጸላም ለይቲ፡ ብወግዒ ምስ መርዓትካ ምርኻብ መፈተኒ ስብእነት መርዓዊ ስለ ዝኾነትን እትቁጸርን፡ ቓስም ነዚ ተረድኡ ክቀራረብ ከም ዘለዎ ብምእማን፡ መርዓት ድማ ትዕግስቲ ጌራ ንቃንዛ ፈለማ ርክብ ክትጸወር ብምርዳእ፡ መስርሕ ምፍራስ ድንግልና መርዓት፡ አብዛ ብተቐማጦ ዓዲ ብብርኽቲ ለይቲ እትፍለጥ ተፈጸመ። መርዓ ምስ ተዛዘመ፡ ግዜ ምፍልላይ ብምእካሉ፡ እድሪስን ማሕጃብ አልጃዓልን ነንሕድሕዶም ምሉእ ጥዕናን ዕድመን እናተመነዩ ብሰላም ነናብ ቦትኣም ተመልሱ።